

У статті розглянуто тлумачення інвестиційного потенціалу домогосподарств. Встановлено взаємозв'язок між доходами, заощадженням та інвестиційними ресурсами. Розглянуто причини, які спонукають членів домогосподарств від'їжджати за кордон. Проаналізовано обсяги та канали здійснення переказів на територію України. Обґрунтовано авторську точку зору щодо ролі грошових переказів у формуванні інвестиційного потенціалу домогосподарств.

Ключові слова: доходи домогосподарств, грошові перекази, інвестиційний потенціал.

The article deals with the interpretation of the investment potential of households. Established the relationship of income, savings and investment resources. The reasons that encourage household members to travel abroad are considered. The volumes and channels of making transfers to the territory of Ukraine are analyzed. The author's point of view about the role of remittances in forming the investment potential of households is substantiated.

Key words: household incomes, money transfers, investment potential.

ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Розвиток економіки держави досить істотно залежить від інвестиційних процесів, що мають місце в системі взаємодії ринкових суб'єктів. Вибір об'єкта інвестування переважно залежить від рівня інвестиційного доходу, який може забезпечити обраний актив, однак корегується величиною ризику втрати активу. Поряд з тим, домогосподарства, як учасники фінансового ринку та потенційні інвестори, мають деякі особливості щодо здійснення інвестицій, зокрема обумовлені фізіологічними особливостями, як то необхідність забезпечення мінімальних потреб у їжі та одязі є пріоритетними перед інвестиційною діяльністю. Хоча не можна виключати варіанти відмови учасників домогосподарств від забезпечення фізіологічних потреб (наприклад, економія на продуктах харчування) задля здійснення нагромаджень та проведення інвестиційних операцій, кінцевою метою яких є отримання прибутку. Втім, повністю відмовитись від забезпечення першочергових потреб, домогосподарство не в змозі, що впливає на можливості формувати заощадження та трансформувати їх у інвестиційні ресурси для економіки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість активізації залучення заощаджень домогосподарств до інвестиційних операцій, як вагової складової потенціалу розвитку вітчизняної економічної системи, обумовила значний науковий інтерес до дослідження структури та аналізу стану формування заощаджень домогосподарств та трансформації їх у фінансові активи, зокрема дослідженням даних аспектів займалися такі науковці як В. Б. Тропіна, А. Ю. Рамський, А. М. Вдовіченко, В. Я. Карковська та інші.

Пряма залежність обсягу та величини заощаджень від співвідношення між величиною доходів та витрат домогосподарств обумовили значний науковий інтерес до моніторингу джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів домогосподарств. Окреслені напрями знаходяться у колі інтересів таких дослідників, як Т. О. Кізіма, О. І. Пікулик, М. М. Пітюлич, Ю. Б. Кушнір, Г. М. Македон та інші.

Невирішені раніше частин загальної проблеми. Здійснені наукові напрацювання та проведені статистичні та економічні дослідження сформували ґрунтовну базу для подальших досліджень та поглиблення зроблених напрацювань. Тим паче, що зміни економічної ситуації та реагування на зовнішні впливи політичних чинників, обумовлюють важливість зміщення акцентів дослідження інвестиційних можливостей домогосподарств з урахування існуючих тенденцій на ринку робочої сили в Україні та тенденцій формування структури грошових доходів населення.

Як свідчать статистичні дані та результати проведених опитувань, що проводились різними соціологічними та рейтинговими агентствами, з року в рік, тенденція до від'їзду за кордон громадян України збільшується. Так, наприклад, у 2017 році, лише польські роботодавці подали майже один мільйон сімсот тисяч заяв про намір працевлаштувати громадян України, що втричі більше, ніж у 2016 році, а з 2014 року це зростання становить 350% [1]. За даними Євростату, у «2013-му вперше оформили дозвіл на перебування в країнах ЄС 236 тис. українців, у 2015-му –

493 тис., 2016-му – 589 тис. осіб» [2]. Окреслені тенденції дають змогу прогнозувати збільшення питомої ваги доходів, зароблених за кордоном у структурі грошових доходів домогосподарств.

Мега статті. Такі процеси обумовлюють доцільність акцентування уваги на дослідженні грошових переказів, отриманих з-за кордону від «заробітчачан»-учасників домогосподарства як джерела формування доходів домогосподарства саме в контексті впливу на кінцеве споживання та формування інвестиційних ресурсів домогосподарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна активність домогосподарств на фінансовому ринку залежить від багатьох факторів, зокрема кон'юнктури ринку, обізнаності щодо фінансових інструментів, загальної структури доходів та витрат домогосподарств тощо. Поряд з тим, останній фактор має як психологічну складову (звичка здійснювати заощадження та займатись інвестиційною діяльністю), так і обумовлюється рівнем та співвідношенням між доходами та витратами домогосподарства, пов'язаними з життєзабезпеченням.

Що ж стосується грошових коштів, які залишаються у розпорядженні домогосподарства після здійснення витрат на споживання, то саме вони є основою для формування заощаджень.

В економічній теорії взаємозв'язок між споживанням та заощадженням знаходить відображення в рівнянні:

$$I = C + S, \quad (1.1)$$

де I – дохід домогосподарства, C – поточне споживання, S – заощадження. Дане рівняння демонструє залежність між собою процесів споживання та заощадження, а від так, можна говорити, що зміна витрат на споживання відображається на можливості здійснення заощаджень.

Інвестиційний потенціал домогосподарств тісно пов'язаний з формуванням заощаджень домогосподарством. Рамський Ю. М. наголошує що «заощадження трансформуються у інвестиційний ресурс та є інвестиційним потенціалом за наявності правової та гарантійної забезпеченості пропозиції інвестиційних продуктів» [3, с. 60].

Поряд з тим, інвестиційний потенціал у будь-якому разі формується у домогосподарства, навіть за умови відсутності належного рівня розвитку фінансового ринку. У випадку відсутності доступних фінансових інструментів, інвестиційний потенціал домогосподарств не має змогу реалізуватись, однак він є сформованим.

Якщо звернутись до пояснень, що надають тлумачні словники, то значення «потенціалу» пояснюють як «запас чого-небудь; резерв; сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері» [4, с. 402].

Інвестиційний потенціал є сукупністю грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні домогосподарства, які можуть авансуватись у фінансові інструменти; це та частина фінансових ресурсів домогосподарства, що формує основу збільшення доходної бази функціонування домогосподарства та може використовуватись для інвестиційних операцій без погіршення умов для забезпечення споживчих потреб, а також виступає потенційним об'єктом управління, тому як формує певний надлишок над необхідним споживанням.

Першочерговим для домогосподарств, в будь-якому разі, залишається завдання забезпечення життєдіяльності, і вже як наступний крок можна розглядати здійснення заощаджень та формування інвестиційного потенціалу.

Важливість саме життєзабезпечення виступає одним з головних факторів для міграції членів домогосподарств за кордон. Так, зокрема за даними опитувань, проведених експертами Міжнародного кадрового порталу hh.ua, у 2016 році для більшості українських домогосподарств головними причинами трудової міграції були саме низькі рівні заробітної плати (53% респондентів), відсутність стабільної ситуації в економіці (39 % респондентів) та високі інфляційні ризики (49% респондентів). Варто відзначити, що майже третина опитаних до вирішальних факторів міграції віднесли відсутність належного медичного забезпечення та страхового захисту [5]. Відповідно до досліджень, проведених експертами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, причини міграції відрізняються також, залежно від груп населення, зокрема для осіб працездатного віку, рушійними факторами виступають рівень заробітної плати та безпека життєдіяльності [6]. Фактично підтверджується теза про відсутність у українських домогосподарств коштів для належного забезпечення своєї життєдіяльності, що в цілому впливає на:

- неможливість здійснення нагромаджень домогосподарствами, з огляду на низький рівень доходів,

- відсутність потенціальних «довгих» інвестиційних ресурсів для економіки, з огляду на економічну та політичну нестабільність в країні.

Окремо варто звернути увагу на відсутність «інфраструктури» для створення належних умови функціонування домогосподарств – медичне забезпечення, система страхового захисту тощо. Дані складові відносяться саме до переліку тих послуг, забезпечення яких, дає членам домогосподарства належний рівень життєзабезпечення.

Отже, з огляду на причини, що змушують осіб працевлаштовуватись поза межами України, доцільно зробити висновок, що доходи, отримувані від такої міграції в першу чергу направлені саме на забезпечення потреб у споживанні для учасників домогосподарств, і лише у випадку їх задоволення доходи трудових мігрантів можуть потенційно виступати інвестиційним джерелом для економіки України.

Як свідчать дані Національного Банку України (НБУ), динаміка приватних грошових переказів в Україну демонструє стійку тенденцію до зростання (табл. 1)

Таблиця 1.

Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну, млн..грн. [7]

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Оплата праці, у тому числі:	5542	6782	5183	5631	6731	9213
1.a витрати мігрантів у країні перебування	876	1072	821	1313	1669	2411
1.b податки у країні перебування	47	58	44	202	268	466
2. Чиста оплата праці (1. - 1.a - 1.b)	4619	5652	4318	4116	4794	6336
3. Приватні трансферти, у тому числі:	2907	2885	2171	2843	2741	2995
Грошові перекази робітників, що працюють за кордоном більше року	1749	1531	1165	1013	906	996
Інші приватні трансферти	1158	1354	1006	1830	1835	1999
4. Приватні перекази (2.+ 3.)	7526	8537	6489	6959	7535	9331

Варто зазначити, що найбільший темп приросту демонструє саме показник оплати праці – за 2017 рік, порівняно з 2016 приріст показника «чиста оплата праці», що являє собою кошти, передані в економіку країну-походження заробітчанина, склав 32% порівняно з приростом 2016 до 2015 року який склав 16%.

Поряд з тим, збільшились обсяги переказів, що здійснюються неформально (Табл.2.)

Таблиця 2.

Обсяги грошових переказів за каналами здійснення млн..грн., 2012-2017 рр. [7]

Канали здійснення переказів грошових коштів:	2012	2013	2014	2015	2016	2017
– через коррахунки банків	3278	3293	2410	2005	2145	2591
– через міжнародні платіжні системи*	3213	4084	3190	2331	2345	2247
– неформальними каналами	1035	1160	889	2623	3045	4493

* без урахування переказів, що здійснюються на користь нерезидентів

Як свідчать дані НБУ, протягом 2015-2017 років збільшились обсяги використання неформальних каналів здійснення переказів, що цілком доцільно вважати наслідком:

- зменшенням довіри до національної фінансової системи;
- небажанням сплачувати тарифи за користування платіжними системами;
- працевлаштування без належного оформлення та намаганням максимально уникнути оподаткування отриманих доходів.

Позитивно вплинути на ситуацію, що склалась, могли б, звичайно, інвестиційні операції домогосподарств, у випадку їх проведення на території України. Однак, як свідчать дані опитувань, що проводились Державним комітетом статистики України (Держстат), лише 6,2% домогосподарств визначили себе, як ті, що мали змогу та здійснювали заощадження. Поряд з тим, майже 45% населення вважає себе неспроможним здійснювати заощадження. (Рис. 1.).

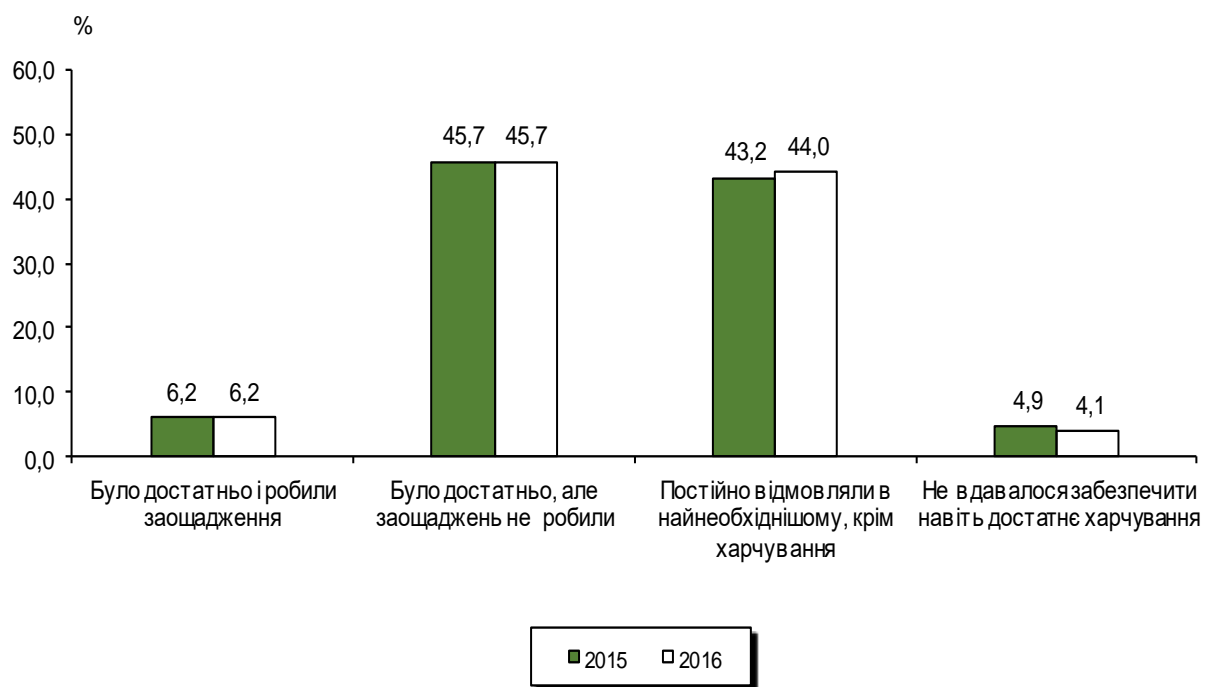

Рис. 1. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня своїх доходів, % [8]

Окремо слід звернути увагу на значну частку домогосподарств, які мали змогу, однак не здійснювали заощадження, що свідчить про відсутність «культури» та «звички» формувати та здійснювати заощадження, залучатись до інвестиційних проектів і програм.

Ситуація більш ускладнюється, з огляду на позицію учасників опитування щодо шляхів витрачання потенційно збільшених доходів за трьома найбільш пріоритетними напрямками. Так, за даними Держстату, у 2016 році більше 50% домогосподарств спрямували б додаткові кошти в першу чергу на відпочинок, 49% – на лікування, і лише 42–25% – відповідно на поліпшення житлових умов, на придбання одягу й взуття, побутової техніки, на покращання харчування та на накопичення. При цьому скоротилися на 2 в.п., порівняно з 2015 р., частки таких домогосподарств, які витратили б додаткові кошти на придбання одягу й взуття, побутової техніки і зросли на 2–0,6 в.п. частки респондентів, які спрямували б кошти на поліпшення житлових умов, на лікування, відпочинок, освіту та на розвиток підприємництва [8].

Окреслені статистичні спостереження та опитування є співставними з даними щодо структури витрат домогосподарств. Так, зокрема, за даними Держстатут, питома вага статті «придбання товарів та послуг» у 2016 році сягає 90%. Протягом останніх п'яти років питома вага збільшилась з 2012 року на 10% (Табл. 3). Така ситуація яскраво демонструє пріоритети напрямів витрачання отриманих доходів.

Таблиця 3

Витрати та заощадження населення, млн. грн., 2012-2016 рр.[8]

Рік	2012	2013	2014	2015	2016
Витрати та заощадження – всього, у тому числі:	1457864	1548733	1516768	1735858	1989771
придбання товарів та послуг	1194791	1304031	1316757	1553757	1815142
доходи від власності (сплачені)	18567	21091	23495	18583	15564
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	97226	107345	145736	150539	176956

нагромадження нефінансових активів	-2954	5378	2912	-2117	-5481
приріст фінансових активів	150234	110888	27868	15096	-12410

Отже, доцільно констатувати, що вітчизняні домогосподарства в першу чергу зацікавлені не у здійсненні інвестиційних операцій, а саме у забезпеченні споживчих потреб. З огляду на зазначене та враховуючи причини, які спонукають громадян України від'їжджати за кордон, логічно зробити висновок, що грошові перекази з-за кордону виступають в першу чергу джерелом забезпечення саме споживчих потреб, а інвестиційний потенціал, навіть у випадку якщо є змога його сформувати буде витрачатись на створення умов для міграції родини за кордон або формування фінансової бази для навчання дітей за кордоном, що в обох випадках не дає змоги залучити інвестиційний ресурс до економіки України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Окреслена ситуація потребує активізації державної політики не лише щодо повернення заробітчан в Україну, але й створення умов для можливості реалізації населення в середині країни. В умовах кризових ситуацій та нестабільних економічних умов, рушійним фактором можуть стати саме індивідуальні підприємці, функціонування яких дасть змогу не лише забезпечити робочими місцями значну частку населення, яка не задоволена рівнем оплати праці, як найманих робітників, але й створить альтернативу для населення при пошуку шляхів збільшення грошових доходів на противагу роботі за кордоном.

Розвиток індивідуальних підприємців за сучасних умов не потребує значних інвестицій. Різноманітні «хенд-мейд» вироби користуються значною популярністю, крім того просування товарів стало значно динамічніше завдяки використанню мережі Інтернет та соціальних мереж, що значно здешевлює витрати на розробку та підтримання власного сайту поряд з тим, дає змогу розповсюдити інформацію про продукт чи послугу.

Вагомую складовою державної політики, також має стати процес розбудови системи соціальної інфраструктури з чітким регламентуванням завдань та фінансових ресурсів, які на це витрачаються.

Акцентування уваги на цих напрямках обумовлено саме з огляду на їх актуальність як передумову для від'їзду робочої сили за кордон, а від так, і відтік потенційних інвестиційних ресурсів для вітчизняної фінансової системи.

Література.

1. Інформаційна агенція «Дивись.info» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dyvys.info/2018/03/07/tse-niby-zhyttya-na-vokzali-chomu-ukrayintsi-yidut-za-kordon-zarobitky-j-chomu-povertayutsya/>
2. Білозір М. Трудова міграція: куди їдуть українці та чому не хочуть працювати вдома [Електронний ресурс] / М. Білозір – Режим доступу: Інформаційне агентство ЗІК: https://zik.ua/news/2018/04/02/trudova_migratsiya_kudy_idut_ukrayintsi_ta_chomu_ne_hochut_pratsyuvaty_vdoma_1297401
3. Рамський А. Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств : монографія / А. Ю. Рамський. — К. : КНУТД, 2014. — 352 с.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 8.
5. Бізнес портал Delo.UA [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://delo.ua/lifestyle/ukraincy-nazvali-glavnye-prichiny-trudovoj-migracii-318777/>
6. Експерт назвал главные причины трудовой миграции из Украины Інформаційне агентство УНІАН <https://economics.unian.net/other/10025534-ekspert-nazval-glavnye-prichiny-trudovoy-migracii-iz-ukrainy.html>
7. Офіційний портал Національного Банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357>
8. Офіційний портал Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/gdn/sdrsd/arh_sdrsd.html

1. Інформаційна агенція «Dy`vy`s`.info» [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <https://dyvys.info/2018/03/07/tse-niby-zhyttya-na-vokzali-chomu-ukrayintsi-yidut-za-kordon-na-zarobitky-j-chomu-povertayutsya/>
2. Bilozir M. Trudova migraciya: kudy` yidut` ukrayinci ta chomu ne xochut` pracuyvaty` vdoma [Elektronny`j resurs] / M. Bilozir – Rezhy`m dostupu: Informacijne agentstvo ZIK: https://zik.ua/news/2018/04/02/trudova_migratsiya_kudy_idut_ukrayintsi_ta_chomu_ne_hochut_pratsyuva_ty_vdoma_1297401
3. Rams`ky`j A. Yu. Investy`cijny`j potencial domogospodarstv : monografiya / A. Yu. Rams`ky`j. — K. : KNUTD, 2014. — 352 s.
4. Slovny`k ukrayins`koyi movy`: v 11 tt. / AN URSSR. Insty`tut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. — K.: Naukova dumka, 1970—1980. — T. 8.
5. Biznes portal Delo.UA [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <https://delo.ua/lifestyle/ukraincy-nazvali-glavnye-prichiny-trudovoj-migracii-318777/>
6. Эксперт назвал главные пры`чы`ны трудовој my`gracy`y` y`z Украј`ны Информацијне agentstvo UNIAN <https://economics.unian.net/other/10025534-ekspert-nazval-glavnye-prichiny-trudovoy-migracii-iz-ukrainy.html>
7. Oficijny`j portal Nacional`nogo Banku Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357>
8. Oficijny`j portal Derzhavnogo komitetu staty`sty`ky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/gdn/sdrsd/arh_sdrsd.html